

ANNE K MELLOR

Om feministiska utopier

*Feministiska författare
har utvecklat tre typer av utopier:
helkvinnliga samhällen, biologisk androgyni
och genuint jämställda tvåkönade samhällen. Artikeln
undersöker exempel på dessa tre system för att se i vilken
utsträckning de med Ernst Blochs terminologi är 'abstrakta'
(önsketänkande) eller 'konkreta' — dvs möjliga som
modeller för en framtida politisk och
social organisation.*

Det utopiska tänkandet är till sin natur kritiskt och profetiskt. Det föds ur ett djupt missnöje med sakernas tillstånd, ett missnöje som ingår förening med ett lika starkt hopp om att läget kan förändras till det bättre. Det utopiska tänkandet är profetiskt, inte i den meningen att utopisk litteratur skildrar en framtid som nödvändigtvis måste inträffa utan i den mening som den store poeten och profeten William Blake inlade i begreppet 'profetia':

Profeter i ordets moderna mening har aldrig funnits Jona var ingen profet i modern mening för hans profetia beträffande Ninive gick inte i uppfyllelse Varje människa är en Profet Hon uttalar sin åsikt både i privata och allmänna frågor Så Om du fortsätter Är resultatet detta Han säger aldrig att något sådan Skall hända låta dig göra vad du vill En Profet är en Siare inte en Godtycklig Diktator.¹

Utopiska berättelser skildrar alternativa världar. Positiva utopier som Platons *Staten* eller Mores *Utopia* beskriver världar som av sina upphovsmän anses vara att föredra framför den de lever i; dystopier som Orwells *1984* eller Huxleys *Du sköna nya värld* beskriver mardrömsliknande världar som på goda grunder kan tänkas uppstå ur den värld deras upphovsmän lever i.

När vi funderar över det utopiska tänkandet, måste vi göra en distinktion mellan vad Ernst Bloch klagörande beskrev som 'abstrakta' och 'konkreta' utopier.² Abstrakta utopier är fantastiska: de föds ur ren lust och

fungerar som uppfyllelse av våra önskningar. De kommer inte med några praktiska förslag till hur samhället skall förändras och gör heller inte anspråk på att vara 'profetiska' i Blakes mening. Joseph Gabel har kallat sådant utopiskt tänkande 'subrealistiskt' och sammankopplat det med en personlig och kulturell schizofreni som tar avstånd från all integrerad kontakt med ett gemensamt ego eller den kulturella verkligheten.³ Marx och Engels förknippade som bekant sådant abstrakt utopiskt tänkande med den 'utopiska socialismen', en företeelse som de vidare karakteriserade som ett exempel på 'falskt medvetande', en klassideologi som hyllade värderingar och intressen formade inom en klass dömd att förlora sin makt eller dominans genom den historiska determinismens processer.⁴

Det konkreta utopiska tänkandet å andra sidan har ett praktiskt socialt syfte. Genom att beskriva en potentiellt realiserbar värld söker det att precis definiera den sociala sjukdomens natur och ursprung i den värld som författaren lever i. Konkret utopisk litteratur är satirisk: den definierar en moralisk vision, avseende antingen framtiden eller det förflutna, vilken implicit fungerar som en kritik av det förhandenvarande samhället. Dessutom lämnar den förslag på hur dess utopiska vision skulle kunna förverkligas i historien. I den här meningen är konkret utopiskt tänkande en form av framtidsforskning: den pekar på en rad riktlinjer för socia-

la reformer som skulle kunna komma till användning. Och dessa riktlinjer fungerar både som ett politiskt program för omedelbara sociala förändringar och som moraliska imperativ. Som Barbara Goodwin har sagt, är utopier 'modeller av ett perfekt konstruerat, perfekt fungerande samhälle', vilka är en produkt av logiskt tänkande och därför reser ett 'vetenskapligt' krav på att förverkligas i historien.⁵ Det konkreta utopiska tänkandet är således till sin natur revolutionärt: det uttrycker en vision av en bättre värld som vi är både moraliskt förpliktade och tekniskt förmögna att göra till en realitet.

Feministisk teori är till sin natur utopisk. Feministisk teori grundar sig på antagandet att könen är jämlika men denna sociala jämlikhet mellan man och kvinna har aldrig existerat i historiskt känd tid. Trots Elizabeth Gould Davis påstående om motsatsen i *The First Sex* (1971)⁶ har det inte påträffats några säkra antropologiska eller arkeologiska bevis som styrker den historiska existensen av ett matriarkalt samhälle.⁷ Den som söker en praktisk modell av ett icke-sexistiskt samhälle måste därför rikta blicken mot framtiden och konstruera denna modell som en utopi, som en heuristisk fiktion. (*Heuristik* är läran om de metoder som tjänar till att vinna nya vetenskapliga resultat, *övers anm.*) När det feministiska tänkandet söker analysera och eliminera könsdiskriminering, förutsätter det oundvikligen en genusfri (gender-free)⁸ alternativ värld som inte existerar nu men som är möjlig inom historiens tid och rum. Det försöker beskriva och därmed underminera den mytiska kraften i den förhärskande ideologin eller det falska medvetande som männens klassintressen har skapat. Genom att lägga fram bilder av en värld utan könsdiskriminering deltar den feministiska teorin i vad marxisten Jürgen Habermas har kallat den mänskliga kunskapens 'emancipatoriska intresse'.⁹ Det feministiska tänkandet drar först uppmärksamheten till de begränsningar som vidlåder denna kunskap vilken helt genereras ur en enda klass' intressen eller ideologi, nämligen männens. Det visar sedan på en mängd olika sätt att strukturera samhället vilka befriar både män och kvinnor från det falska medve-

tandets maskulinistiska ideologi. På så sätt tillhandahåller det feministiska utopiska tänkandet, oavsett om det är abstrakt eller konkret, alternativa modeller för könsjämlika samhällen och definierar därigenom de samtida feministiska önskingarnas källor och riktning. I den mån det feministiska tänkandet blir till ett konkret utopiskt tänkande, tillhandahåller det dessutom potentiellt genomförbara utkast till samhällelig organisation. I dessa fall kritiserar de feministiska utopierna den förhandenvarande världen samtidigt som de försöker förutsäga eller bestämma framtiden.

Samband feministisk utopi och science-fiction

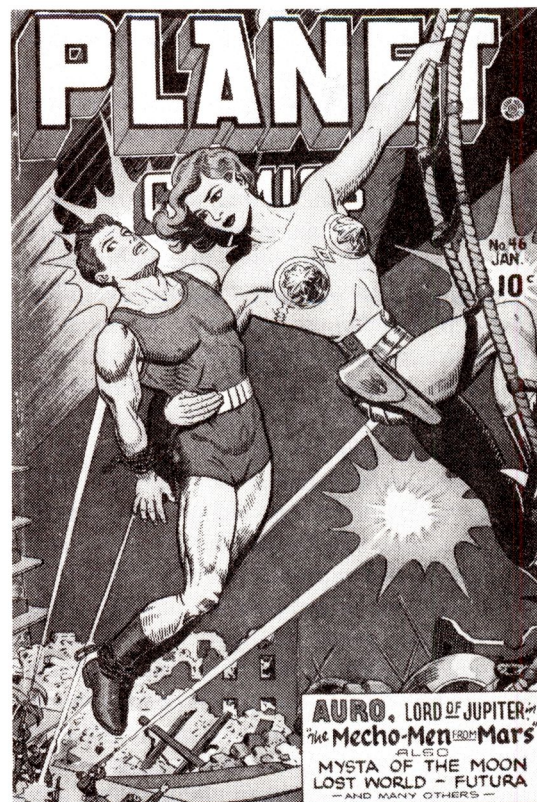
När feministiska författare lägger fram alternativ till ett samhälle baserat på kulturellt bestämda könsroller utforskar de tre paradigm för ett genusfritt samhälle: ett helkvinnt samhälle, ett samhälle med biologiska androgyn, och ett genuint jämställt tvåkönt samhälle. Innan vi lämnar en noggrann beskrivning av dessa tre feministiska utopiska samhällen, bör vi dra oss till minnes det nära samband som skapats mellan feministiskt utopiskt tänkande och den litterära genren science fiction. Feministiska författare har i allt högre grad vänt sig till science-fiction eftersom det är en genre som ger möjlighet att testa en rad olika hypoteser beträffande samhällets organisation och etiska koder. Undanröjandet av biologiskt eller socialt bestämda könsroller har blivit en central variabel i de science-fictionvärldar som beskrivits av begåvade samtida författare som Ursula Le Guin, James Tiptree, Jr. (Alice Sheldon), Joanna Russ och Marge Piercy. I science-fictiongenren har de — och andra — funnit ett användbart litterärt redskap för teoretiska undersökningar som till sin natur är revolutionära. Ty som Pamela Annas har sagt,

I science-fictionlitteraturens form finns det underförstått en icke-etnocentrisk och dialektisk vision av samhället: icke-etnocentrisk i så måtto att en av genrens fundamentala premisser är att tingens ordning bör ifrågasättas snarare än bara accepteras och beskrivas; dialektisk därför att alternerande paradigm spelas ut mot varje form av

känd verklighet. Oberoende av vilka felsteg science-fictiongenren har gjort i fråga om vad som betonas, är den strukturellt lämpad för en roll som revolutionär litteratur.¹⁰

Några av de främsta nu verksamma feministiska författarna har i science-fiction funnit sitt viktigaste uttrycksmedel. De upprätthåller därigenom en kraftfull kvinnlig litterär tradition. Ty enligt de mest insiktsfulla moderna kännarna av den litterära genren science-fiction var det första genuina exemplet på science-fiction (som man uppfattar som något väsensskilt från fantasy eller utopisk fiktion) Mary Shelleys *Frankenstein, eller den moderne Prometheus*.¹¹ Science-fiction som genre tog alltså sin början med en kvinnas kritik av den vetenskapliga och teknologiska utvecklingen i ett patriarkalt samhälle. I *Frankenstein* visar oss Mary Wollstonecrafts dotter på den fysiska och etiska fara som är förknippad med att låta ett alltför maktlystet manligt intellekt av Dr. Fausts slag framföda något utan att en feminin princip tillåts utöva ett förmänskligande inflytande. Victor Frankensteins avkomma är ett 'missfoster' som han är oförmögen att älska och som han genom att förkasta driver in i ett tillstånd av alienerat hat och hämndlystnad. Försmådd av alla som han har försökt hjälpa eller har nalkats med tillgivenhet ber Monstret Frankenstein att ge honom en kvinnlig följeslagare som han kan leva ensam med i tropikens djungler. Men Victor Frankenstein kan inte föreställa sig annat än att ett kvinnligt monster måste vara än mer förhatligt än hans manliga skapelse. Han vägrar att skapa en Eva åt sin av människohand gjorde Adam och förstör därigenom den sista förhoppningen om en mänsklig försoning mellan sin skapelse och mänskligheten. Därmed samtycker han till att hans egen familj förintas och blir dubbelgångare till monstret som han envetet förföljer och förföljs av. Mary Shelley visar tydligt att det Faustliknande försöket att kontrollera livet med vetenskapens hjälp, att upprätthålla en patriarkal uppdelning av könsrollerna och att hålla på en sträng uppdelning av kärlek och arbete (Victor Frankenstein kan inte tänka sig att gifta sig medan han sysslar med sina experiment) leder till ett samhälle befolkat av

mänskliga och överdimensionerade monster av illvilja och förstörelselusta. Detta första exempel på feministisk science-fiction förenar, liksom de jag skall diskutera senare, en radikal kritik av det patriarkala samhället med en skeptisk analys av hur långt vetenskapligt eller teknologiskt manipulerande av organiskt liv etiskt kan rättfärdigas.

Omslag på seriehäftet *Planet Comics*, 1940-talet. Ur: Horst Schröder, *Framtiden i serierutor*, 1981.

Helkvinnliga visioner

Vi vänder oss nu till feministisk utopisk litteratur av mera färskt datum och finner då omedelbart att den utan jämförelse största gruppen av sådana verk skildrar det ideala genusfria samhället som en helkvinnlig värld. Detta antyder i sig självt att feministernas önskningar idag i första hand går i riktning mot en separatistisk rörelse. Dessa berättelser framställer i sin mest utpräglade form män (eller samhällen dominerade av män) som maktgalna, auktoritära, våldsam-

ma och till sin natur självförgörande. Dessa berättelser riktar först en förintande kritik mot personligheter och sociala strukturer av detta slag och fullbordar sedan sin attack i en imaginär utplåning av alla män.

I en stark kortroman av James Tiptree, Jr. (Alice Sheldon), *Houston, Houston, Do You Read?*, har en epidemi förstört y-kromosomen och lämnat jorden bebodd enbart av kvinnor som förökar sig genom kloning (mångfaldigande av identiskt likadana individer). Tre män uppenbarar sig ur ett svart hål i rymden 300 år senare och försöker återvända till raketbasen i Houston som de lämnade omkring 2000 e Kr. De upptäcker långsamt att de är de enda överlevande männen i en helkvinnlig värld och spelar ut hela registret av patriarkala attityder. Bud Geirr börjar förverkliga sina sexuella fantasier om förförelse och våldtäkt eftersom han är övertygad om att det enda kvinnorna längtar efter är att han skall knulla dem. Hans överordnade major Dave Davis (en moralisk puritan och trogen äkta make) iscensätter en fantasi där han är en patriarkal messias som förklarar att han är fadern/Gud som måste styra och disciplinera sina vilseförda döttrar. Den tredje och känsligaste mannen bevitnar dessa fantasier med en blandning av skräck och beundran, men drivs slutligen till insikten att det manliga släktet och den manliga kulturen inte har något att erbjuda dessa kvinnor. Lorimer medger: 'Om ni tar risken att ge oss lika rättigheter, vad i all världen kan vi bidra med?'¹² Efter en våldsam eldstrid som Dave och Bud startar och dör i accepterar Lorimer resignerat den smärtfria död som kvinnorna erbjuder honom.

I det första två volymerna av Suzy McKee Charnas trilogi, *Walk to the End of the World* och *Motherlines*,¹³ har männen gjort 'kvinnisen' till sina slavar och uppfostrar dem till att bli antingen starka, fula arbeterskor eller vackra, svaga, underdåniga 'kelgrisar'. Mäktiga män lever i harem, omgivna av högt skattade manliga älskare och utnyttjade kvinns, kelgrisar och manliga betjänter. Men dessa mäktiga män eller herrar är mitt uppe i ett världskrig och en ekologisk katastrof (Skövlingen) som hotar att förstöra deras teknologiskt avancerade samhälle

(Skruvstället). Mänskligt liv överlever synbarligen bara på slätterna och gräsbevuxna områden där fria (förrymda) kvinns och Kvinnoryttarna (klonade kvinnor som har levt på egen hand i naturen i många år) lever i spänd men ständigt ökande samverkan.

För att förverkliga det utopiska samhället Tidsfördriv (ca 2600 e Kr) som skildras i Joanna Russ *The Female Man*¹⁴ lämnade kvinnorna först männen. I en plågsam kamp mellan könen vann kvinnorna oberoende och värdighet efter att ha utkämpat ett kallt krig med männen under vilket några få kvinnor hade tillåtits föda barn och sedan till svartabörspriser sälja de manliga spädbarheten till männen samtidigt som en metod för jungfrufödsel utvecklades. Slutligen kunde kvinnorna upphöra med alla relationer med männen (som därefter dog ut). Detta krig mellan könen började, enligt vad Russ skildringar av kvinnornas erfarenheter under 1920- och 1970-talet antyder, med att männen konsekvent vägrade att ta kvinnorna på allvar, med konsekvent könsdiskriminering i hemmen och på arbetsmarknaden samt med kvinnornas växande övertygelse att de aldrig skulle kunna uppnå verklig jämställdhet och egenvärde i mäns sällskap.

Sally Miller Gearharts *The Wanderground*¹⁵ beskriver också männen i städerna som bruta mot kvinnorna; de utnyttjar dem som sexobjekt och avelsvarelser utan att hysa någon som helst respekt för deras egenvärde, rättigheter eller känslor. Hennes mäktiga bergskvinnor lever oberoende av män och fortplantar sig även de genom en form av jungfrufödsel och använder sin ofantliga energi till att hjälpa kvinnor som är instängda i städer att överleva och fly. Så främmande är de för männen att till och med när 'de mjuka' (känsliga homosexuella) söker hjälp hos dem, vägrar de att rädda en döende man och säger att 'de mjuka' måste finna sina egna relationer med moder natur, med livets källor och med fruktbarheten.

Den första av de hittills ytterst få helkvinnliga utopiska visioner som rymmer en möjlighet för män att reintegreras i kvinnornas värld är Charlotte Perkins Gilmans *Herland* (1915). Här har ett kvinnligt samhälle skapats av en slump: en jordbävning avskär

kvinnorna i en sydamerikansk bergsby från deras män som är borta för att utkämpa ett krig. När de manliga slaverna försöker ta makten, dödar de styrande kvinnorna dem alla och överlever därefter i ett pacifistiskt samhälle genom en mirakulös form av jungfrufödelse. Detta land, Herland, upptäcks av tre manliga amerikanska upptäcktsresande. Två av dessa män, Terry och Vandyck, ger prov på patriarkala övarklassattityder vilka nu ter sig nästan charmerande i sin gammaldags enkelhet — 'En kvinna skall inte bära något... (eftersom) vi utgår från att moderskapet är en tillräcklig börda — männen bör bära alla de andra'.¹⁶ Dessa två aggressiva manschauvinister beordras att lämna Herland, men Jeff får tillstånd att stanna eftersom han erkänner att kvinnornas vårdande, fridfulla kultur är överlägsen och väljer att tjäna mödrarna.

Dessa helkvinnliga utopier ersätter ett etiskt och ekologiskt korrumperat manligt samhälle med ett självförsörjande kvinnligt samhälle som står i ett nära och fruktbärande förhållande till naturen. Dessa skildringar utnyttjar således medvetet den traditionella sammankopplingen av kvinnorna med naturen och med den reproduktiva cykeln själv och ger den ny kraft.¹⁷ Deras kartläggningar av feministiska önskningar ger uttryck åt ett känt behov att återvända till och bekräfta ett mera direkt och enkelt samspel mellan människor, djur och vegetativt liv. Sally Gearharts bergskvinnor kan tala med träd och djur, simmar med fiskarna, rider på vinden och förmår direkt utnyttja naturens läkekraft. Suzy McKee Charnas Kvinnoryttare känner landet så väl att de kan överleva till och med i öknen och står i sådan samklang med sina hästar att de kan para sig med dem. Tiptrees klonade kvinnor har valt att bara bevara själva skelettet av ett högteknologiskt samhälle. De har ännu kvar en ytterst liten rymdskeppsflottilj men bara i försvarssyfte (till skillnad från anfalls- eller utforsknings-syften); och deras rymdskepp har förvandlats till helt självförsörjande ekologiska system som tiden skapar organiskt liv. Joanna Russ följer Gilman när hon skildrar en helkvinnlig kultur baserad på en huvudsakligen agrikulturell ekonomi som producerar mat i

överflöd samt bostäder och kläder i tillräcklig mängd. I alla dessa samhällen betraktas en högt utvecklad industriell teknologi som ett slöseri med mänskliga resurser, onödigt för emotionell eller intellektuell utveckling, och slutligen som självförstörande. Teknologin kontrasteras här mot ett ytterst känsligt, ekologiskt balanserat och ömsesidigt fruktbärande förhållande mellan kvinnan och naturen.

Varför är den kvinnliga fantasin så som den framträder i de här böckerna så fientlig mot teknologin? När jag funderar över detta kännetecken för det feministiska utopiska tänkandet undrar jag om kvinnor i högre grad än män uppfattar den naturliga världen som alltför komplicerad för att kunna reduceras till enkla vetenskapliga lagar eller till ett system av samverkande krafter som kan mätas och manipuleras av människotillverkade teknologiska procedurer. Evelyn Fox Keller hävdar i sin essä om 'Kön och vetenskap' att enligt tillgängliga vittnesbörd är det vanligt att vetenskapsmän känner sig mer främmande för sina mödrar, har relativt låg sexualdrift, är emotionellt mer hämmade och har en tendens att känna sig mer hemma med föremål än med människor.¹⁸ Med stöd i Nancy Chodorows psykoanalytiska studie av konsekvenserna av att kvinnorna vårdat barnen i de flesta kulturer¹⁹ framkastar Keller tanken att kvinnor identifierar sig med sina mödrar och följaktligen är mindre benägna att betrakta sina mödrar eller sin naturliga omgivning på det 'objektiva' (dvs alienerade) sätt som vetenskapliga procedurer kräver.

Med en gemensam skepticism mot okontrollerad teknologisk utveckling av det rent 'objektiva', vetenskapliga tänkandet får inte göra oss blinda för kravet på att konstruktivt utopiskt tänkande måste vara praktiskt lika väl som önskvärt. Raymond Williams har nyligen upprepat Marx' påstående att en utopisk beskrivning av ett alternativt samhälle är enbart abstrakt eller 'sentimental' såvida den inte talar om för oss hur vi ska nå dit.²⁰ Från det perspektivet vill jag ta upp några frågor som dessa feministiska utopiska berättelser måste besvara för att bli konkreta program för social förändring. Först och främst;

Serien 'Wonder Woman' (Mirakelkvinnan) av Charles Moulton, 1940-talet. Ur: Wonder Woman, Bonanza Books, New York 1972.

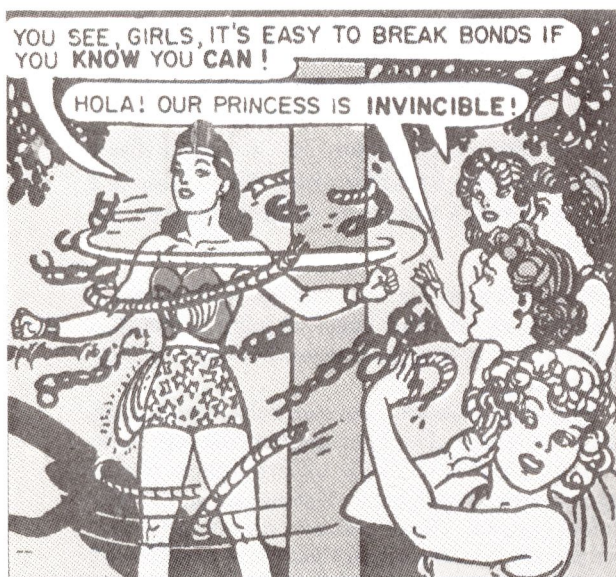

om man bestämmer sig för att ett helkvinnligt samhälle är att föredra framför ett tvåkönt samhälle, hur gör man sig av med männen? Några av de här författarna förlitar sig på ödet eller på gudomliga ingripanden: en jordbävning öppnar en oöverstiglig klyfta mellan den manliga armén och kvinnorna i Herland; en epidemi som steriliserar endast y-kromosomen förvandlar det jordiska samhället i Tiptrees Houston. Andra författare framhåller att våldet i patriarkala samhällen oundvikligen leder till självförstörelse så att endast de kvinnor som flyr ut i vildmarken, som Charnas fria kvinns och Kvinnoryttare eller Gearharts bergskvinnor, överlever. Joanna Russ är den enda av dessa författare som tar direkt ställning till den här frågan och i *The Female Man* skildrar en period av våldsamma fientligheter mellan könen under vilken kvinnorna (med sin större kontroll av släktets fortplantning) kan dra sig tillbaka, kämpa mot männen och slutligen förint dem.

Men när dessa helkvinnliga samhällen har förintat männen hur skall de kunna fortpanta sig? Alla de nämnda berättelserna lämnar svar på den frågan. Några föreställer sig att jungfrufödelse på något mirakulöst sätt blir möjlig, kvinnorna förmår frambringa och befrukta ett ensamt ägg. Det är den lösningen som lämnas av Gilmans mödrar, Gearharts bergskvinnor och av Russ kvinnliga

män (som har utvecklat en mer förfinad metod att sammansmälta äggen). Andra framkastar ett biologiskt mer trovärdigt svar. Tiptree utgår från en epidemi som steriliserar enbart y-kromosomen och möjliggör för kvinnorna att reproducera x-x (kvinnliga) barn. Under övergångsperioden när männen dog ut, lärde sig forskarna att kлона kvinnor. På samma sätt skildrar Charnas ett teknologiskt samhälle som är tillräckligt avancerat för att förändra ett antal kvinnliga kromosomer så att det blir bärare av dubbla och inte enkla karaktärsdrag. Ett sådant ägg skulle behöva befruktas av manlig sperma men skulle endast frambringa kvinnliga barn som bär hennes egna x-x-anlag (det är dessa 'motherlines' som utan att bära vidare deras arvsanlag kan befruktas av hingstar). Eftersom schweiziska vetenskapsmän häromåret lyckades kлона en mus, tycks sådana litterära beskrivningar av kvinnlig fortplantning genom en biologisk procedur (kloning eller befruktning av ett genetiskt komplett ägg) inte längre teknologiskt omöjliga.

För det tredje kan vi ställa oss frågan varför dessa feministiska utopiska samhällen måste förverkligas till priset av att männen inte överlever. Skulle inte män kunna uppföstras eller förändras genetiskt så att de kan leva på jämställd fot med kvinnor (eller som deras tjänare)? På den punkten lämnar de här skildringarna otillfredsställande svar. De

flesta innehåller beskrivningar av män som tycks nästan löjliga i sitt starka beroende av stereotypa könsrollsuppfattningar. Charnas manliga 'herrar' är giriga, njutningslystna, våldsamma, grymma och utnyttjar andra. De tre män som överlever epidemin i Tiptres bok är karikatyrer på den sexuellt utsvultne våldtäktsmannen, den religiöse fanatikern/auktoritäre patriarken, och den mer intellektuelle men fysiskt svagare mannen som i hemlighet drömmer om att bli lika *macho* som sina självmedvetna kamrater. De män som i Gearharts bok bor i staden är militaristiska manliga chauvinister medan de 'mjuka' (homosexuella) som vill förena sig med bergskvinnorna uppfattas som svaga och odugliga. I det krig mellan könen som Joanna Russ beskriver är det de fientliga, brutala, sadistiska männen som är fienden. Och till och med Gilmans porträtt av män som är tillräckligt känsliga och medkännande för att tillåtas stanna kvar i Herland antyder att en sådan man måste ställa sig i ett beroendeförhållande till modergudinnorna och till och med vara dem underdånig snarare än att uppnå äkta jämställdhet med dessa Mödrar. Många läsare som i övrigt är sympatiskt inställda till dessa helkvinnliga utopier tycker förmodligen att dessa mansporträtt är för enkla och frånstötande. Till och med om dessa skildringar vill göra gällande att feminister kan förverkliga sina inneboende möj-

ligheter som mänskliga varelser endast i avskildhet, utom räckhåll för den patriarkala kulturens subtila diskriminering, är det inte därmed sagt att män alltid kan indelas i det begränsade antal prototyper som beskrivs här. Sally Gearhart är den enda som menar att helt kvinnliga och helt manliga ('de mjuka') samhällen kan existera tillsammans (utan sexuell integrering) i ömsesidig respekt och tolerans även om hon inte utvecklar den här möjligheten i *The Wanderground* där de mjuka beskrivs som mycket underlägsna bergskvinnorna.

Viktigare än detta är emellertid frågan om dessa författare till helkvinnliga utopier har intresserat sig tillräckligt för sina feministiska samhällens politiska eller sociala organisation. Ytterst få av dem tar direkt upp maktfördelningen eller existensen av konflikter och dessas lösning. De flesta skildrar ett helkvinnligt samhälle där varor och tjänster produceras och fördelas lika och där beslut fattas genom långdragna gemensamma diskussioner. När fientlighet uppkommer mellan kvinnorna, bemästras situationen vanligtvis på så sätt att gruppen i övrigt kräver tolerans för andras åsikter och ibland, i särskilda fall, genom att man skickar en person till ett annat samhälle. Någon gång händer det att det framträder en ledare som välkomnas och erkänns av alla i samhället: mödrarna i *Herland*, till exempel, eller Conorsläkten i *Motherlines*. I alla dessa berättelser är den grundläggande sociala eller politiska enheten tillräckligt liten för att möjliggöra en demokratisk organisation, ungefär som en grekisk polis eller ett statsmöte i New England där varje medlem genom sin röst påverkar det gemensamma beslutsfattandet. Och eftersom livsrytmen i dessa kvinnliga utopier är huvudsakligen agrikulturell kan besluten fattas långsamt och man har all den tid som krävs för en äkta feministisk process där alla synpunkter läggs fram i detalj, utvecklas, begrundas och bedöms tills man når enighet. I de små stamsamhällen som författarna till dessa utopiska berättelser föreställer sig kan fördelningen av arbete och varor förmodligen ske enligt en kollektiv jämställdhet varvid uppstudsighet bestraffas med landsförvisning. Men kan sådana organisatoriska

Serien 'Wonder Woman' (Mirakelkvinnan) av Charles Moulton, 1940-talet. Ur: *Wonder Woman*, Bonanza Books, New York 1972.

strukturer överförs på högindustrialiserade, teknologiskt avancerade större samhällen? I de här berättelserna görs inga försök att besvara den frågan och de kan därför te sig otillräckliga för kvinnor som inte kan acceptera att en återgång till förindustriell ekonomi baserad på jordbruk är ett eftersträvt ideal.

Biologisk androgyni

Den enda författare jag känner till som på allvar har sysselsatt sig med möjligheten av biologisk androgyni, ett enda kön som har blandade manliga och kvinnliga egenskaper och som kan fortplanta sig är Ursula Le Guin, som skrivit den fascinerande boken *The Left Hand of Darkness* (1969). I denna tänker hon sig en ras, gethenierna, som är biologiskt neutrala 22 dagar i månaden för att sedan gå in i en 6 dagar lång fruktsamhetsperiod, kallad 'kemmer', under vilken varje individ blir man eller kvinna beroende på det inflytande som omgivningen, potentiella partner, det egna psykiska och fysiska till-

ståndet vid det specifika tillfället etc utövar. Därför blir varje gethenier under en normal livstid både mor (som föder barn) och far (som avlar barn). Detta förhindrar på ett effektivt sätt möjligheten av att identifiera könsanknutna karaktärsdrag eller roller. På den gethenska planeten Vinter, skriver Le Guin,

Det lämnas rum för sex, gott om rum; men ett rum som så att säga ligger avsidet. Samhället Gethen är i sin dagliga verksamhet och i sin vardag utan sex.

Begrunda följande: vem som helst kan ägna sig åt vad som helst. Det låter mycket enkelt men de psykologiska effekterna är oöverskådliga. Själva faktum att vem som helst i åldern sjutton till trettiofem (ungefär) löper risk att (som Nim uttrycker saken) 'bindas vid att föda barn' innebär att ingen är lika 'bunden' här som kvinnor annorstädes troligtvis är — psykologiskt eller fysiologiskt. Plikter och privilegier fördelas tämligen jämnt; alla måste löpa samma risk eller ta ställning till samma problem. Därför är ingen riktigt lika fri som en fri man på andra ställen...

Begrunda vidare. Det finns ingen uppdelning av mänskligheten i starka och svaga hälfter, beskyddande/beskyddare, dominanta/undergivna, ägare/egendom, aktiva/passiva. I själva verket finner man att hela den tendens till dualism som genomsyrar mänskligt tänkande är svagare eller av annat slag på Vinter.²¹

Den mest framstående getheniern i romanen, premiärminister Estraven, är en person som förenar en mans fysiska kraft med en kvinnas fysiska uthållighet. Utrustad med intellektuell skärpa, politisk takt, framsynthet, intensiv medkänsla och ett djupt humanitärt engagemang i den gethenska artens fortlevnad och utvecklingen av fredliga och ömsesidigt berikande kontakter med andra raser, framstår Estraven i romanen som en riktig hjälte, som slutligen är beredd att bli martyr för den intergalaktiska fredens skull.

Men Estravens förmåga att övertyga som en tänkbar rollmodell för androgyni undergrävs på ett allvarligt sätt av två faktorer. Vi kan bortse från det uppenbara biologiska problemet att skapa en sådan androgyn art, en enda individ som kan vara omväxlande man och kvinna, genom att uppfatta gethenierna som en metafor, en symbolisk gestaltning av en art där alla individer utför både de

traditionellt manliga och de traditionellt kvinnliga funktionerna och delar barnuppfostran, produktivt arbete och politisk makt. Men strukturen och språket i Le Guins roman motarbetar en sådan metaforisk tolkning. Den uppfattning läsaren får av Estraven filtreras genom Genly Ais ögon och reaktioner; Genly Ai är en manlig besökare från jorden som genomgående stöts bort av Estravens och getheniernas feminiserade läggning. Genly Ai tänker,

Under måltiderna hade Estravens uppträdande varit kvinnligt, ytterst charmerande och taktfullt och substanslöst, förledande och förslaget. Var det kanske i själva verket denna mjuka fogliga kvinnlighet som jag ogillade och misstrodde i honom?

Och senare anmärker Ai föraktfullt,

på Gethen ledde ingenting till krig. Gräl, mord, fejder, plundringståg, vendettor, lönnmord, tortyr och allsköns vederstyggligheter ingick i deras repertoar av mänskliga färdigheter, men de gick inte ut i krig. De saknade, tycktes det, förmågan att *mobilisera*. De uppträdde som djur i det avseendet eller som kvinnor.²²

Och fastän vi som läsare kan känna igen Genly Ais sexistiska perspektiv och uppskattar Estravens större mod och frigjorda synsätt, för vi likväl med oss när vi läser om denna androgyn en kulturellt bestämd fördom mot feminina drag hos en ledare, något som förstärks av Le Guins val av en patriarkal berättare.

Ännu viktigare är att Le Guin har valt att använda det generiska maskulina pronominet han för att hänföra till sin biologiska androgyn genom hela romanen. Och fastän hon har framhållit att det skulle ha varit outtänkligt klumpigt att använda ett neutralt pronomen i stället för det generiska han,²³ kan hon med detta påstående inte komma från det faktum att både män och kvinnor, som socialpsykologen Wendy Martyna har visat, har en benägenhet att föreställa sig det generiska han som maskulint och att kvinnor har en benägenhet att inte använda det generiska maskulina pronominet när de syftar på sig själva.²⁴ Inte bara hennes jordiske berättare Genly Ai utan merparten av hennes manliga och kvinnliga läsare föreställer sig Estraven som en man. Ursula Le Guin själv

medgav nyligen i en intervju där jag tog upp saken med henne att hon hade misslyckats med att göra Estraven till en helt övertygande androgyn.²⁵ Hon sade emellertid att om hon nu skulle skriva om romanen för att rätta till det här problemet, skulle hon hellre betona Estravens kvinnliga roller och funktioner än ändra pronomen. Hon beklagade särskilt att hon hade 'utelämnat barnen': en genuint androgyn Estraven skulle ha uppträtt lika ofta tillsammans med sina barn som med sin kung. Le Guin tog indirekt itu med problemet med det generiska maskulina pronominet i *The Left Hand of Darkness* på ett annat sätt. När hon tryckte om berättelsen som låg till grund för *The Left Hand of Darkness*, 'Winter's King', ändrade hon alla generiska maskulina pronomina till feminina pronomina och ersatte alltså det generiska han med det generiska hon.²⁶ Men det generiska hon lider trots att det manar till eftertanke av samma sociolingvistiska begränsningar och kulturella klichéer som det generiska han. Endast ett genuint neutralt pronomen kan utplåna könsmedvetandet hos både berättare och läsare.

Tvåkönad jämställdhet

De biologiskt trovärdigaste och därmed mest konkreta feministiska utopierna är kanske de som beskriver ett samhälle som har två biologiska kön men saknar socialt kön. De främsta exemplen är Marge Piercys *Woman on the Edge of Time* och Ursula Le Guins *The Dispossessed*.²⁷ Båda är intellektuellt förfinade, omsorgsfullt utformade och väl skrivna verk. Piercy placerar in sitt genusfria samhälle, Mattapoisett, i den ramberättelse som Connie Ramos framför. Hon är en chicansk kvinna ur underklassen som reagerar med våldsam vrede och missmod på den fattigdom och smärta som hennes samhällsställning medför. När hennes älskare dör, låter hon sin sorg gå ut över sin unga dotter, försöker begå självmord, döms av domstolarna som 'olämplig' mor och sätts slutligen av sin familj på sinnessjukhus där hon utväljs till mänsklig försökskanin i en serie hjärnforskningsexperiment. När hennes missmod och frustrerade vrede är som störst, får Connie

kontakt med Luciente, en kvinna som lever 150 år in i framtiden, år 2137. På så sätt definierar Piercy explicit sin utopiska vision både som en kritik av den förhandenvarande världen (i vilken kvinnor som Connie av de samhälleliga orättvisorna drivs till ett raseri där de är beredda att mörda) och som en karta över önskningar, den alternativa värld där både kvinnor och män kan leva värdigt och med självrespekt.

För att uppnå ett sådant ömsesidigt förverkligande förutsätter Piercy att det ägt rum en radikal förändring (och flera mindre förändringar) i det samtida samhällets organisation. Den viktigaste är att hon skiljer fortplantningsfunktionen från barnomsorg och uppfostran. I Mattapoisett föds barn av särskilt utsedda barnafödare: kvinnliga ägg befruktas av spermier som utvalts för att man skall kunna bevara en stor variation i fråga om raser och personlighetstyper och föds sedan i en omsorgsfullt kontrollerad teknologisk omgivning. Tre biträdande mödrar (av båda könen) erbjuder sig sedan frivilligt att uppfostra barnet, som tas om hand både på barnhem och i varje enskild förälders eget hem. Eftersom både män och kvinnor vårdar barnen (männen har till och med bröstmjölk och ammar), är den sociala arbetsfördelningen tillräckigt flexibel för att det skall vara möjligt för föräldrarna att förena arbete och barnuppfostran. Piercy tänker sig också ett samhälle som är mer inriktat på jordbruk än vårt även om hon bibehåller en hög teknologisk utvecklingsnivå. Nästan helmekaniserade fabriker producerar de maskiner och konsumtionsvaror som är nödvändiga för att upprätthålla det militära försvaret, jordbruksproduktionen, ett begränsat transportsystem och en bekväm livsstil för alla samhällsmedlemmar. Datateknologin används bara för produkter som tjänar ett äkta mänskligt syfte, som till exempel 'kennern', ett datoriserat armbandsur som medger omedelbar kontakt mellan människor överallt i världen samtidigt som det fungerar som en personlig minnesbank. Det arbete som både män och kvinnor utför leder alltså till stor omedelbar nytta och tillfredsställelse: jordbruk (som skänker en känsla av direkt medverkan i växtlighetsprocesserna), konst

och konsthantverk, och vetenskaplig forskning som syftar till att förbättra livsbetingelserna. Det är symptomatiskt att den ledande konstnären i samhället är en man, den ledande forskaren en kvinna. Arbetsfördelningen grundar sig uteslutande på böjelse och lämplighet, varvid obehagligt arbete (som militärtjänst, fabriksarbete, renhållningsarbete etc) föreläggs alla på ett jämlikt sätt. De sexuella relationerna är helt fria, eftersom äktenskapet inte längre finns som social institution. Man väljer 'sängkamrater' av båda könen, antingen den ene efter den andre eller flera samtidigt. Såväl långvariga parförhållanden som kortvariga sexuella förbindelser förekommer. Piercy är nog med att framhålla den spänning och svartsjuka som kan uppstå i sådana situationer (precis som i vårt samhälle idag där den höga andelen skilsmässor faktiskt har framkallat ett samhälle präglat av seriell polygami) men betraktar sådana känslor som normala och mänskliga. Hennes utopi bevarar alltså den sexuella energin i ett tvåkönat samhälle men eliminerar de könsroller som förknippas med en arbetsfördelning eller politisk makt baserad på könstillhörighet. Piercy definierar detta genusfria samhälle såväl lingvistiskt som sociologiskt. Hon ersätter de maskulina och feminina könsskiljande pronomina med det neutrala generiska pronomet 'per' (nominativ, dativ, ackusativ) och 'pers' (genitiv) som syftar på alla personer. Icke desto mindre bevarar Piercy etniska, rasmässiga och kulturella särdrag: varje individ känner sitt genetiska arv och kan välja att bo i ett samhälle vigd åt att bevara en viss etnisk särgrupp. Piercy avskaffar staden i dess nu kända form. Hennes samhälle är små; de samarbetar med ett nätverk av andra samhällen för att uppnå självförsörjning; och de styrs genom demokratiska processer. Eftersom någonting liknande i ett tredje världskrig har inträffat mellan Connies tid och 2137 har världens befolkning blivit avsevärt mindre och kontrolleras omsorgsfullt av barnafödarna för att varje individ skall tillförsäkras tillräckligt med mat och husrum.

På grund av denna allvarliga nedgång i befolkningsantalet är Piercys utopiska samhälle anmärkningsvärt realistiskt mätt med

de mått som gäller för utopiska berättelser. Fullständigt automatiserade fabriker, datoriserade minnesbanker och sändare samt mekaniserad barnalstring genom befruktade ägg ligger inom räckhåll för den moderna vetenskapen. En återgång till en enklare, mer genuint demokratisk politisk organisation är också möjlig under förutsättning att samhällena inte har mer än sexhundra medlemmar. Och hennes skildring av ett samhälle med personligt tillfredsställda individer som känner respekt för sig själva och som delar alla typer av mänsklig erfarenhet — föräldraskap, fysiskt och intellektuellt arbete, sexuell promiskuitet och trohet, och omfattande verksamheter och möjligheter till rekreation (inklusive en ytterst förfinad typ av film där alla sinnena tas i anspråk) är tillräckligt lockande för att själv kunna tjäna som ett praktiskt pedagogiskt material. Shelley förkunnade att 'poeterna är världens inofficiella lagstiftare' och Piercys utopiska vision kan mycket väl innehålla den metaforiska rikedom och politiska lockelse som är nödvändig för att förmå folk att arbeta aktivt på att förverkliga hennes tänkta värld i historiens tid och rum.

Den enda tungt vägande kritik som kan resas mot *Woman on the Edge of Time* som konkret utopi är kanske att den utgår ifrån att det ägt rum en radikal nedgång av befolkningsantalet. Percy talar inte om för oss hur eller varför denna nedgång ägde rum även om hon antyder existensen av ett annat, mer industrialiserat och militaristiskt samhälle som Mattapoisett länge har fört krig med. Percy målar heller inte upp en alternativ bild av ett utopiskt samhälle med en stor befolkning som kräver en mer komplicerad politisk organisation och fördelning av arbete och varor. De få scener i vilka invånarna i Mattapoisett bekämpar 'Dem' beskriver inte en tillräckligt effektiv och komplicerad militär organisation i Mattapoisett för att tjäna som ett tillfredsställande substitut för den hierarkiska beslutskedja som dominerar de väpnade styrkorna i västerlandet. Piercys återgång till en enklare, mer demokratisk, politisk och social organisation lämplig för en liten befolkning är 'osentimental' eller pragmatisk endast under förutsättning att

hon kan berätta för oss hur man kan eliminera mer än hälften av den nuvarande världsbefolkningen utan en kärnvapenkatastrof, hungersnöd i stor skala eller statligt reglerad födelsekontroll.

Den mest komplicerade och politiskt sofistikerade av de samtida feministiska utopiska berättelserna är Ursula Le Guins *The Dispossessed*, en viktig text både i den utopiska litteraturen som genre (där den med fördel kan jämföras med Mores *Utopia*, Swifts *Gullivers resor*, Morris *Nyheter från ingenstans* och Butlers *Erewhon*) och i science-fiction (där den tilldelats både Hugo- och Nebulapriserna). Le Guins framtida utopiska värld baserar sig på Kropotkins, Shelleys, Emma Goldmans och Paul Goodmans anarkistiska teorier,²⁸ vilka här har slagits samman i den kvinnliga pacifisten Odos lära och går under beteckningen odonianism. Odo har tänkt sig och skapat ett samhälle där det råder fullständig sexuell jämlikhet, gemensamt arbete och delat ansvar och det i en ytterst bister miljö, månplaneten Anarres. Eftersom det är svårt att överleva på den här månen måste varje individ bidra på alla sätt han eller hon kan: intellektuella måste turas om att arbeta i jordbruket och i gruvorna; män och kvinnor måste dela barnomsorgen lika, liksom fysiskt arbete, forskning och utvecklingsarbete, och utförandet av nödvändiga tjänster. Anarres är ett anarkistiskt/pacifistiskt samhälle som saknar militärindustri och som håller sig med rymdskepp och tillhörande hamn enkom för att forsla nödvändiga varor från och till sin moderplanet Urras.

Ursula Le Guin är mycket noga med att klargöra vad detta gemensamhetssamhälle kostar. Eftersom det i stort sett saknas naturtillgångar (förutom mineraler) är tillvaron på Anarres mycket bister och krävande; med samtida (Urras) mått är invånarna på Anarres utsatta för mycket allvarliga försakelser. Det finns föga material eller tid för konstnärligt skapande, fritidsaktiviteter, gourmetmat, raffinerade kläder eller luxuösa hem. När alla tillgångar måste fördelas jämnt i en bristekonomi har ingen särskilt mycket — fastän alla har tillräckligt mycket för att överleva. Likväl skildrar Le Guin odonianernas övertygande moraliska energi och äkta hu-

Serien 'Saga de Xam' 1967 av Jean Rollin, Nicolas Devil m.fl. Ur: Horst Schröder, *Framtiden i serierutor*, 1981.

manitära engagemang som en källa till personligt självförverkligande och tillfredsställelse.

Le Guin är också medveten om vad den sexuella jämlikheten kostar. Fastän långvariga förhållanden (äktenskap) är vanliga på Anarres, upprätthålls de ofta med långa perioder av separation; både den manlige och den kvinnliga partnern kan, när samhället har behov av det, sändas iväg långt bort på ett uppdrag för vilket hans eller hennes speciella färdigheter är nödvändiga. Detta kan också medföra att endera av föräldrarna skiljs från barnen under långa perioder. Modern till Le Guins hjälte Shevek är en ingenjör vars yrkeskunskaper och utbildning krävde att hon bodde på en nordlig bas dit hennes unge son inte kunde följa henne. Ett resultat av detta är att Shevek känslomässigt står mycket närmare sin far som besökte honom mycket på barnhemmet och tillbragte sin fritid med sonen.

Och slutligen är Le Guin politiskt känslig för den roll som individuell maktlystnad spelar för invånarna i Anarres: den första upplagan av *The Dispossessed* bar underrubriken 'En tvetydig utopi'. Efter 200 år har en byråkrati utbildats på Anarres vilken delar ut vissa privilegier åt dem som stöder det etablerade systemet: bekvämare arbeten, en aning större lägenheter, mer privatliv, bättre mat, större tillgång till utbudet på Urras. Det är mot denna byråkrati, som kontrollerar

den vetenskapliga miljön på Anarres, som Shevek gör uppror. För att vidareutveckla och publicera sin nya teori om tidsföljd och samtidighet måste Shevek lämna Anarres och arbeta utanför dess byråkratiska kontrollsystem. Han beger sig till Urras där han möter ett bekvämare men betydligt mer konkurrensinriktat, hierarkiskt, exploaterande och moraliskt korrumpert samhälle. Le Guins skildring av det högindustrialiserade, urbaniserade samhället på Urras där kvinnorna bara är hemmafruar, sexobjekt och tjänarinnor är en dystopisk extrapolering av den nutida amerikanska levnadsstilen sådan den utvecklas under trycket av det kalla kriget om den militära makten som utkämpas mellan ryssarna, kineserna och amerikanerna.

Sheveks triumf, upptäckten av tidens samtidighet, som gör det möjligt för honom att utveckla en apparat som kan kommunicera med alla delar av galaxen samtidigt, är möjlig, antyder Le Guin, endast därför att han kan förena en rigorös teoretisk metod med tolerans för motsägelser och odoniansk anarki. Man skulle till och med kunna säga att Sheveks prestation beror på hans androgyna förmåga att förena 'maskulin objektivitet' med 'feminin subjektivitet', med en inkännande förmåga att förstå och överblicka motsatser, att överbrygga avståndet mellan jaget och den andre, mellan nuet och det förflutna och framtiden. Efter sin framgång återvän-

der Shevek till Anarres likadan som han lämnade det, med tomma händer, redo att på nytt börja kampen för individuell frihet och jämlikhet för alla mänskliga varelser. Le Guins sexuellt jämställda, anarko-kommunistiska samhälle, som grundar sig på en process av ständig kamp och självkritik, är i detta avseende slående likt det ideala samhälle som George Sherban har utvecklat i Doris Lessings *Shikasta*. I båda fallen kräver ett kraftfullt moraliskt engagemang i mänsklighetens överlevnad och värdighet under knappa förhållanden ständiga ansträngningar och uppoffringar av alla män och kvinnor i lika utsträckning.

Karakteristiska drag

Vår överblick av den samtida feministiska utopiska litteraturen visar tydligt på de karakteristiska dragen i aktuell feministisk politisk teori. Många feminister längtar efter ett separatistiskt helkvinntligt samhälle vars medlemmar lever i djup harmoni med varandra och naturen, ett samhälle där en traditionell 'kvinnlig kultur' (jordbruk, samlande, omsorg om djur, matlagning, vävning, konst och hantverk, samt läkekonst) får ett kraftfullt erkännande. Dessa feminister betraktar industriell och i synnerhet teknologisk utveckling i en hierarkisk politisk organisation som något moraliskt förkastligt och i grunden självförstörande. Sådana feminina utopier har mycket gemensamt med en traditionell litterär genre: den pastorala idyllen. Deras utgångspunkt är en guldålder präglad av självförsörjning genom jordbruk och samhällelig harmoni, vilken de placerar i framtiden snarare än i nutiden (fastän åtskilliga författare använder sig av metaforer som en 'återgång' till matriarkatet, som till exempel Monique Wittig i *Les Guérillères* och Sally Miller Gearhart i *The Wanderground*). Dessa abstrakta utopiska berättelser fungerar mer som kritik av patriarkala samhällen och som bekräftelse på kvinnornas egenvärde än som pragmatiska modeller för ett historiskt realistiskt samhälle.

En mindre men kanske politiskt mer betydelsefull grupp feministiska utopiska författare försöker tänka sig ett pragmatiskt sam-

hälle i vilket arbets- och maktfördelningen inte längre är bunden till könet. Oavsett om detta innebär att kvinnorna helt skiljs från fortplantningsprocessen (som i *Woman on the Edge of Time*) eller bara att man gemensamt delar allt ansvar för barnens uppfostran och omhändertagande liksom allt intellektuellt och kroppsligt arbete (som i *The Dispossessed*) föreställer man sig i dessa konkreta utopiska berättelser ett riktigt androgynt samhälle som är möjlig både rent biologiskt och politiskt. Det tycks krävas en kärnkraftskatastrof eller en ekologisk katastrof (som Piercy antyder) — resultatet är i båda fallen en radikal nedgång i befolkningsantalet — för att männen skall tvingas att värdera kvinnornas arbetsförmåga lika högt som sin egen, men båda förutsättningarna är realistiska profetior för jordens framtid. Till och med utan de förfärliga internationella katastrofer som de flesta feministiska utopister och science-fictionförfattare utgår från tillhandahåller dessa berättelser en uppfinningsrik och utmanande vision av ett historiskt möjligt genusfritt samhälle som feministerna kan sträva mot och arbeta för. Dessa feministiska utopier fungerar som ett mäktigt index över samtida feministiska önskningar, som stimulans för feministisk politisk teori och kanske till och med som giltiga modeller för framtiden. På det viset kan feministiska utopiska berättelser tjäna som autentiska sätt att förvärva kunskap. De härrör ur ett universellt 'emancipatoriskt mänskligt intresse', kunskapen om själva friheten, och kan lära oss hur och varför man bör leva i ett genusfritt samhälle.

Översättning: Lars-Håkan Svensson

Artikeln har tidigare varit publicerad i *Women's Studies* 1982, vol 9.

NOTER

1. William Blake, 'Annotations to Lavater', *The Poetry and Prose of William Blake*, utg David V Erdman, Garden City, N.J., Doubleday 1965, s 607.
2. Ernst Bloch, *Das Prinzip Hoffnung*, 3 vol, Frankfurt a.M., 1967.
3. Joseph Gabel, 'Utopian Consciousness and False Consciousness' övers Lynn Layton och Russell Berman, *Telos* 29 (hösten 1976), s 182. Jfr Joseph Gabel, *La Fausse Conscience*,

- Paris, Editions de Minuit 1962, för en mer detaljerad diskussion av detta begrepp.
4. Marxs distinktion mellan utopisk socialism och vetenskaplig socialism, vilken han närmare utreder i *Kommunistiska manifestet* och på andra ställen, utvecklades vidare av Engels i *Utopisk och vetenskaplig socialism*.
 5. Barbara Goodwin, *Social Science and Utopia*, New Jersey, Humanities Press 1978, s 2.
 6. Elizabeth Gould Davis, *The First Sex*, New York, G P Putnam's Sons 1971, omtr. Penguin Books 1972, ss 33-96. Sv övers *I begynnelsen var kvinnan*, Almqvist & Wiksell 1981.
 7. Michelle Zimbalist Rosaldo och Louise Lamphere, utg, *Women, Culture & Society*, Stanford University Press 1974, ss 2-4.
 8. Engelskans *gender-free* har i artikeln översatts med 'genusfri'. Distinktionen mellan *gender* och *sex* har sedan några år använts även i svenska kvinnoforskningsmiljöer. *Gender* (genus) motsvarar på svenska 'socialt kön' medan *sex* motsvarar 'biologiskt kön'. I 'socialt kön' ligger de egenskaper som socialt och historiskt tillskrivs de olika könen. (Red.anm.)
 9. Jürgen Habermas, *Knowledge and Human Interests*, övers Jeremy J Shapiro, Boston, Beacon Press 1971, omtr. 1972, Appendix, ss 301-317.
 10. Pamela J Annas, 'New Worlds, New Word: Androgyny in Feminist Science Fiction', *Science-Fiction Studies* V (juli 1978), s 144.
 11. För insiktsfulla analyser av denna roman, se James Rieger, utg, *Mary Shelley's Frankenstein* (Indianapolis och New York, The Boobs-Merrill Co. 1974) och George Levine och U C Knoepfelmacher, utg, *The Endurance of Frankenstein: Essays on Mary Shelley's Novel* (Berkeley, Calif., University of California Press 1979). Om Shelleys *Frankenstein* som det första exemplet på science-fiction, se Robert Scholes och Eric S Rabkin, *Science Fiction: History, Science, Vision* (New York, Oxford University Press 1977), s 6.
 12. James Tiptree, Jr., 'Houston, Houston, Do You Read?', *Aurora: Beyond Equality*, utg Susan Andersen och Vonda McIntyre, New York, Fawcett 1976, omtr. i Tiptree, Jr., *Star Songs of an Old Primate*, New York, Ballantine 1978, s 225.
 13. Suzy McKee Charnas, *Walk to the End of the World*, New York, Ballantine 1974; *Motherlines*, New York, Berkley Publishing Corporation 1978. Den sista volymen i trilogin, *The vampire Tapestry*, New York, Berkley Publishing Corporation, utkom 1982.
 14. Joanna Russ, *The Female Man*, New York, Bantam 1975; omtr. 1978.
 15. Sally Miller Gearhart, *The Wanderground — Stories of the Hill Women* Watertown, Mass., Persephone Press 1978.
 16. Charlotte Perkins Gilman, *Herland*, utg Ann J Lane, New York, Pantheon Books 1979, s 82. Sv övers *Jungfrulandet*, Rabén & Sjögren 1980.
 17. Se Susan Griffin, *Woman and Nature — The Roaring Inside Her*, New York, Harper 1978.
 18. Evelyn Fox Keller, 'Gender and Science', *Psychoanalysis and Contemporary Thought*, I, 1978, ss 409-433.
 19. Nancy Chodorow, 'Family Structure and Feminine Personality', *Woman, Culture and Society*, utg Rosaldo and Lamphere, ss 44-46. Se också Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*, Berkeley, University of California Press 1978.
 20. Raymond Williams, 'Utopia and Science Fiction', *Science Fiction Studies* V, November 1978, ss 208-209.
 21. Ursula Le Guin, *The Left Hand of Darkness*, New York, Ace Books 1969, omtr. 1977, ss 93-94. (sv övers *Mörkrets vänstra hand*, Askild & Kärnekull 1974.)
 22. A a, ss 12 och 49.
 23. Ursula Le Guin, brev i *S-F Commentary* 26, april 1972, ss 90-93, omtr. i *Women of Wonder*, utg Pamela Sargent, New York, Vintage 1975, ss xxxii-xxxvi. Här förklarar Le Guin att hon ville 'inte vanställa engelska språket (genom att använda ett påhittat neutralt pronomen) ens om det gällde att ge slagkraft åt ett etiskt resonemang... Mediets omedgörlighet är, när allt kommer omkring, det som bereder sådan glädje'. Le Guin svarade på påståendet att gethenierna framställdes som huvudsakligen maskulina, vilken hade framförts av Stanislaw Lem, 'Lost Opportunities', *S-F Commentary* 24, november 1971, ss 22-24 och Joanna Russ, 'The Image of Women in Science-Fiction', *Image of Women in Fiction*, utg S K Cornillon, Bowling Green, Ohio, Bowling Green University Popular Press 1973, ss 79-94.
 24. Wendy Martyna, 'Using and Understanding the Generic Masculine: A Social-Psychological Approach to Language and the Sexes', Stanford University, maj 1978 (avhandling), se särskilt ss 73-82. Wendy Martyna har sammanfattat en del av sina forskningsresultat i 'What Does "He" Mean? Use of the Generic Masculine', *Journal of*

- Communication* 28 (vintern 1978) och i 'Beyond the "He/Man" Approach: The Case for Non-Sexist Language', *Signs* 5 (våren 1980), ss 482-93.
25. *Dialogues with West Coast Women Writers*. Ursula Le Guin intervjuad av Anne K. Mellor, Center for Research on Women, Stanford University, November 6, 1980; publiceras av Capra Press 1983.
 26. 'Winter's King' publicerades för första gången i *Orbit* 5, utg Damon Knight, New York, Putnam's 1969. Le Guin reviderade och publicerade den på nytt i *The Wind's Twelve Quarters*, New York, Harper and Row 1975.
 27. Marge Piercy, *Woman on the Edge of Time*, New York, Fawcett Crest Books 1976. Sv övers *Kvinna vid tidens rand*, Forum 1982; Ursula Le Guin, *The Dispossessed: An Ambiguous Utopia*, New York, Harper and Row 1974, omtr. Avon Books 1975. Sv övers *Shevek*, Hemmets Journal 1976.
 28. Ursula Le Guin skrev i sin introduktion till 'The Day Before the Revolution', den berättelse om Odo ur vilken *The Dispossessed* växte fram: Odonianismen är en anarkism. Inte bombkastarvarianten som är terrorism, vad den än försöker hitta på för någon värdigare titel, inte den socialdarwinistiska ekonomiska 'libertarianismen' på den extrema högerkanten; utan anarkism, så som den föräldrades i det tidiga taoistiska tänkandet och utlades av Shelley och Kropotkin, Goldman och Goodman. Anarkismens främsta måltavla är den auktoritära Staten (i kapitalis-

tisk eller socialistisk utformning). Dess viktigaste moraliskt-praktiska tema är samarbete, (solidaritet, ömsesidig hjälp). Den är den mest idealistiska och för mig intressantaste av , alla politiska teorier.' (i Le Guin, *The Wind's Twelve Quarters*, New York Harper and Row 1975, s 285. Sv övers *Röster i vinden*, Lindfors 1982.).

S U M M A R Y

On feminist utopias

Since a gender-free society has never existed historically, feminist thinking that posits the equality of the sexes is inherently utopian. Feminist utopian writers, working within the traditional genre of science-fiction, a genre particularly well-suited to revolutionary theoretical discussions, have explored three types of feminist utopias: all-female societies, biological androgyny, and genuinely egalitarian two-sex societies. This essay examines examples of feminist utopias in each of these three paradigms to determine to what extent they are 'abstract' (in Ernst Bloch's terminology), ie, merely wish-fulfillment fantasies, and to what extent 'concrete' and thus viable blueprints for future political and social organization.

This article was originally published in *Women's Studies* 1982, vol 9.

Anne K Mellor
Stanford University
California
USA